

Stavanger byleksikon (fra 2008)
Artikkel: Domkirken Stavanger
Av biskop em Ernst Baasland

Stavanger Domkirke, Haakon VII's gt 2, hovedkirke for Stavanger bispedømme og soknekirke for Domkirken menighet. Er byens eldste historiske bygning og ligger på byens mest sentrale sted, nær Vågen/Torget og Breiavannet. Byens opprinnelse er nært koplet opp mot byggingen av Domkirken. Antagelig har det stått en trekirke på stedet, men byggingen av den nåværende steinkirken tok til ca. 1100. Omkring 1125 ble byen grunnlagt, bispedømmet etablert og Domkirken var nesten ferdigstilt. Kirken ble innviet i 1135 av biskop Jon (Norges første erkebiskop), og har vært i kontinuerlig bruk helt frem til i dag. Den ble innviet til St. Svithun (og Treenigheten) og er derfor ofte blitt kalt Svithunkatedralen.

Den vakre romanske katedralen er en treskipet basilika i *romansk* stil, med ornamenter på søyler og med mange felt i vakker kleberstein. Stiler og ornamentikk tyder på at engelske håndverkere har bistått den første biskop, Reinald, i byggingen av katedralen. Opprinnelig stod tårnet over inngangen til kirken, altså nærmest Vågen. Men tårnet og deler av kirken brant under en storbrann i 1272. Det førte til at kirken fikk en ny forhall og samtidig ble den utvidet med et praktfullt *gotisk* kor. Tårnet ble flyttet fra vestsiden til øst, slik ble den karakteristiske og vakkert utsmykkede østveggen skapt. Biskop Arne var byggherre, og han ville skape et komplett katedralanlegg på høyde med de vakreste i Europa. Sammen med bispekapellet, bispeboligen (nå Kongsgård) var Domkirken og et klosteranlegg (St. Olavsklosteret) var Domkirkekvartalet en nasjonal severdighet da alt var ferdig i 1303. I middelalderen var Stavanger Domkirke et viktig valfartssted for store deler av (sør) Norge. De kom til en særdeles vakker Domkirke, men det var selvsagt de mange relikviene som var målet for pilegrimsferden.

Med reformasjonen ble St. Svithuns skrin og andre kostbarheter fjernet. Bare den vakre døpefonten i kleberstein fra ca. 1300 var igjen av inventaret i den gamle kirken. Også selve domkirken forfalt og måtte etter 1550 restaureres med steiner fra det nedlagte Olavsklosteret. Men snart meldte det seg behov for en fornyelse. Reformasjonens (lære-) gudstjenester krevde en tydelig prekestol og benker/stolestader (også pulpiturer, gallerier mellom søylene). Etter en tid kom dett og et helt nytt orgel på plass. Biskopene på 1600-tallet ivret også for en ny utsmykning av kirken, og det kom inn ny kirkekunst med epitafier (minnetavler, hvor avdøde og deres familier veves inn i illustrasjoner fra Bibelen) og glassmalerier. Også lysekroner, lysestaker, altersølv og messeklær kom til. Mye av dette finnes fremdeles. Stavanger domkirke ble nå utgangspunkt for en ny kunstretning, Stavanger-renessansen. Reimers, Hendtzschel og fremfor alle Andrew Smith (1620-1692) gav kirkekunsten et internasjonalt løft. Prekestolen av A. Smith som stod ferdig i 1656, regnes som et hovedverk i norsk og europeisk (brusk)barokk. Prekestolen bæres av den bibelske kjempen Samson, og på toppen står den seirende

Kristus, omkranset av engler som bærer redskapene som Jesus ble pint med. Selve prekestolen gir en sammenhengende bibelfortelling fra Adams fall til Jesu oppstandelse. Smith og hans elever laget også epitafiene, som med sine raffinerte utskjæringer supplerer motivene i prekestolen.

Da Stavanger mistet bispesetet i 1682, ble domkirken redusert til en vanlig sognekirke. Det innledet en vanskelig periode for byen. I de neste 150 år forfalt byen og kirken. Kirken ble fylt opp av gravmonumenter og nye pulpiturer/gallerier. Men da byen på 1800-tallet begynte å vokse raskt igjen, så en at noe måtte gjøres, også fordi kirken var blitt for liten. Etter at arkitekt C.F. von der Lippe hadde avsluttet arbeidet med den nye St. Petri kirken i 1866, fikk han oppdraget med å restaurere Domkirken. Restaureringen 1867-74 var omfattende, og blir ofte karakterisert som hardhendt. Likevel viste han pietet overfor den gotiske kordelen, som var og er klenodiet i den vakre katedralen. Etter 1905 ville mange i Rogaland igjen gjøre den stolte sognekirken til en virkelig domkirke. I 1925 lyktes det å få gjenopprettet bispesetet. Da bispesetet ble gjenopprettet, ble også Bispekapellet tilbakeført til Domkirken. Bispekapellet ble restaurert, og Emanuel Vigeland gav det helt nye glassmalerier. Samtidig begynte en på den kunstneriske utsmykningen av Domkirken som fortsatte på hele 1900-tallet. Emmanuel Vigeland laget i 1924 seks særpregede lysekroner og åtte veggglamper. Frida Hansen, stavangerdame med et internasjonalt navn, laget de siste årene hun levde det berømte Olavsteppet. Det 3,5x2 m store teppet har siden 1934 prydet våpenhuset. Etter restaureringen i 1942 stod den vakre østveggen for tur. Den unge kunstneren Victor Sparre fikk oppdraget med å lage glassmaleriene. De 10000 glassbitene har med sin symbolikk beriket kirkekunsten i Domkirken. Østveggen var fra før av Domkirkens mest kjente profil. Nå gav glassmaleriene på Østveggen innerside kirken et nytt løft. Etter 1957 har det derfor aldri vært på tale å få inn en ny altertavle. Også yttersiden av østveggen ble fornyet. I nisjene mellom de elegante vinduene, laget Stinus Fredriksen skulpturer av fire helgener (Svithun, Birgitta, Vincent, Katarina).

I 1992 kom det nye orgelgalleriet og det nye orgelet (det fjerde orgel i Domkirkens historie) på plass. I 2002 fikk en også et nytt klokkespill.

Domkirken i Stavanger er en brukskirke som ukentlig fylles med gudstjenester og konserter. Den er et levende kunstmuseum, hvor en kan følge viktige utviklingslinjer i arkitektur og bildende kunst gjennom nesten 900 år. Her møtes romansk og gotisk stil med barokk og 1900-tallets kunst. Men trass i at kunsten er fra ulike epoker, fremtrer den i dag som enhetlig og harmonisk. Domkirken er blitt et symbol for byen Stavanger, for regionen Rogaland og er ett av våre viktigste nasjonale monumenter.